

- Van een monetair anker...
- ... naar een socio-economisch baken
- Kritiek op het jobmirakel
- Geen zaligmakend verhaal
- België: aanhangwagen van Duitse locomotief?

Auteurs:

Kris Boschmans en Geert Janssens

Redactieadres:

Sneeuwbeslaan 20 - 2610 Wilrijk
Tel.: 03 829 25 06
Fax: 03 829 25 22
E-mail: vkW.metena@vkW.be
www.vkWmetena.be

Verantwoordelijke uitgever:
VKW Denktank

Duitsland ankerland?

Herinnert u zich nog de jaren negentig, toen de Duitse mark fungeerde als stevig anker voor tal van zwakkere munten binnen het Europees Monetair Stelsel (EMS)? Het lijkt wel of de geschiedenis zich herhaalt. Ook vandaag zet Duitsland de bakens uit, en niet alleen op het vlak van industriële politiek, loonvorming en arbeidsmarktbeleid. Ook in het debat over de toekomst van de euro dringt Duitsland zich steeds nadrukkelijker op als gangmaker, daarin gesterkt door puike economische prestaties. Als kleine en vooral open economie mogen we onze kop niet in het zand steken voor deze feiten. Duitsland is nog steeds onze belangrijkste handelspartner en de gelijkenissen op staatkundig en sociaal vlak zijn groter dan we zelf beseffen. Net zoals nu nam de Duitse uitvoer in het verleden de Belgische vaak op sleeptouw en leverde zodoende een aanzienlijke bijdrage tot onze economische groei. Om ervoor te zorgen dat dit zo blijft, pikken we onze wagon best zo goed mogelijk aan bij die stevige Duitse locomotief.

1. Van een monetair anker...

Verlegen om geloofwaardigheid moesten tal van leden van het Europees Monetair Stelsel (EMS) gedurende de jaren tachtig en negentig de markten voortdurend overtuigen van hun vastberadenheid om de koppeling van hun eigen munt aan de D-mark te handhaven. Het waren toen spannende tijden, waarbij men angstvallig uitkeek naar schommelingen op de valutamarkt. De invoering van de euro maakte hier een einde aan, maar daarmee verdween tegelijk ook de mogelijkheid tot het doorvoeren van een competitieve devaluatie. Vooral Zuid-Europese landen zochten destijds geregeld hun toevlucht tot dit wapen.¹

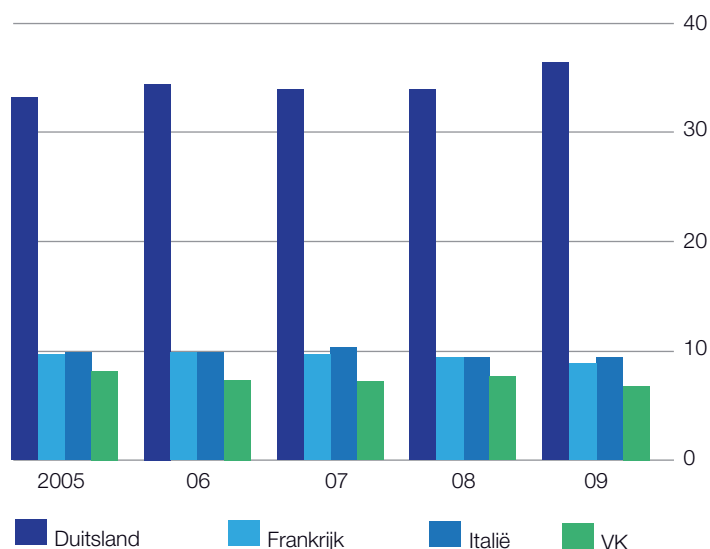
Binnen het gegeven van de euro kunnen de deelnemers de eigen concurrentiekracht enkel nog verbeteren door in te grijpen in de product- en dienstenmarkten en bovenal de arbeidsmarkt. Meer specifiek zijn de binnenlandse lonen en prijzen de enig overgebleven factoren die de exportprijzen rechtstreeks kunnen beïnvloeden. Andere instrumenten werken eerder onrechtstreeks, bijvoorbeeld via de kwaliteit of de snelheid van dienstverlening (inclusief deze van de overheid). Maar ook voor deze niet-prijsfactoren is de arbeidsmarkt, en met name de flexibiliteit van de arbeidsmarkt, een belangrijk gegeven. Waar we destijds vaststelden dat Duitsland zich opwierp als stevig monetair anker, blijkt anno 2010 dat ze die sleutelrol meer en meer op een andere manier invullen.

2. ... naar een socio-economisch baken

2.1 Een nieuw jobwonder

De Duitse economie is in goeden doen. Vooral de exportprestaties spreken tot de verbeelding. Geen enkel land, op China na, exporteert meer dan Duitsland. Bovendien heeft de Duitse uitvoer zich meer dan in andere industrielanden georiënteerd naar snelgroeiende markten. Met een aandeel van 20 procent in de totale economie van de EU

¹ Zie bijvoorbeeld De Grauwe, P., 1997.

Figuur 1:

Aandeel in EU-export naar BRIC-landen*

* Procentueel aandeel in de totale EU-export naar BRIC-landen.

Bron: IMF.

namen onze oosterburen op hun eentje meer dan een derde van de EU-export naar de BRIC-landen (Brazilië, Rusland, India en China) voor hun rekening en laten andere grote landen daarmee ver achter zich (zie figuur 1).

De export naar snel groeiende economieën legt de Duitsers geen windeieren. De economische groei lijkt dit jaar af te stevenen op niet minder dan 3,7 procent (zie tabel 1).

Daarmee lijkt Duitsland de crisis heel wat sneller te hebben verteerd dan de meeste andere rijke landen. Ook de overheidssector doet het beter dan de rest met een begrotingstekort van 3,3 procent en een schuldgraad van 73 procent van het BBP.

De evolutie van de Duitse werkloosheidscijfers is evenwel het spectaculairst. Afgaande op de Duitse media in de jongste weken en maanden lijkt arbeidskrachte momenteel een groter probleem dan werkloosheid. In oktober 2010 daalde het aantal werklozen dan ook onder de psychologische grens van 3 miljoen, het laagste peil in maar liefst 18 jaar. Dit is des te opmerkelijker aangezien de werkloosheid in de meeste Europese landen in stijgende lijn ligt. De Duitse arbeidsmarkt heeft de crisis dus meer dan enkel doorstaan. De robuustheid van de arbeidsmarkt blijkt eveneens uit een aantal bijkomende parameters. Zo nam sinds kort de arbeidstijd in Duitsland weer toe en werden er dit jaar reeds meer dan 400.000 voltijdse jobs gecreëerd.

	Eurozone	Duitsland	België
Economische groei*	1,7	3,7	1,6
Werkloosheidsgraad	10,1	6,7	8,7
Overheidstekort	6,5	3,3	4,8
Overheidsschuld	84,1	75,3	100,2

Tabel 1:

Duitsland zet de toon binnen Europa*

* Het betreft verwachtingen voor 2010; we namen telkenmale het meest recent beschikbare cijfer.

Bron: IMF, Eurostat, NBB en Statistisch Bundesamt.

2.2 Komende van heel ver

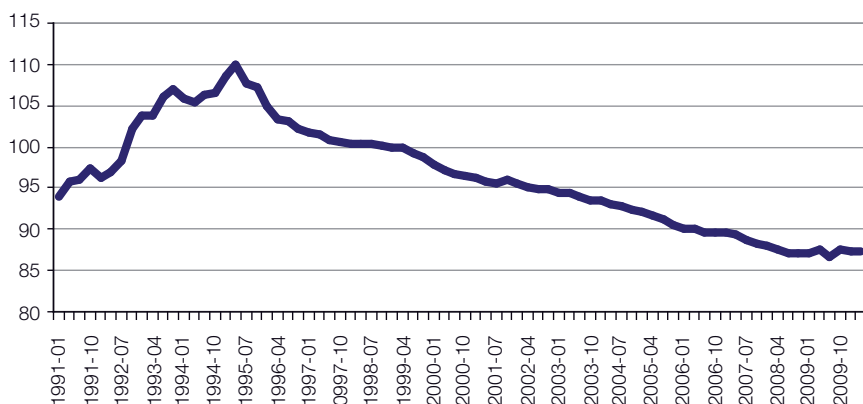
De sterke prestaties van de Duitse economie, vooral wat economische groei betreft, zijn geen vanzelfsprekendheid. Nog niet zo lang geleden lagen de kaarten immers helemaal anders. De herintegratie met Oost-Duitsland was een zware aderlating en is dit tot op vandaag nog steeds. Het valt moeilijk te onderschatten hoe duur deze hereniging was voor het toenmalige West-Duitsland. Het inkomen per hoofd van de 16 miljoen Oost-Duitsers bedroeg destijds slechts een derde van wat de West-Duitsers verdienden. De omzetting van Oost-Duitse mark naar West-Duitse mark aan een verhouding van één op één kwam neer op een gigantische geldstroom van west naar oost en was desastreus voor de concurrentiekracht van de voormalige DDR.²

Daarnaast verliep de overgang van een totalitair communistisch regime met een verouderde infrastructuur en talrijke onrendabele ondernemingen naar een democratische vrije markteconomie niet van een leien dakje. Massieve geldtransfers en investeringen van west naar oost waren nodig om de achterstand van Oost-Duitsland goed te maken.³ Zelfs na bijna 20 jaar hereniging ligt het inkomen in het oostelijke deel van Duitsland nog steeds op slechts 70 procent van het westen. De productiviteit in het oosten ligt ruim 30 procent lager dan in het westelijk deel van het land, terwijl de werkloosheid er dubbel zo hoog ligt (OECD, 2010).

Ook aan de concurrentiepositie van het herenigde Duitsland schortte een en ander. In volle euforie na de eenmaking stegen de lonen tussen 1991 en 1995 met 25 procent, terwijl de arbeidsproductiviteit in die zelfde periode met amper 10 procent aangroeide (Jansen, 2005). De arbeidskosten stegen bovendien veel sneller dan in andere Europese

² Dit kwam neer op een revaluatie van de munt ten belope van ongeveer 300 procent in reële termen.

³ Ulrich Blum, voorzitter van het Instituut für Wirtschaftsforschung Halle schat de totale kost van de hereniging op 1.500 miljard euro. Volgens Carsten Brzeski, senior economist bij ING België, loopt de kost op tot 1.700 miljard euro.

Figuur 2:
Prijscapaciteit van de Duitse economie ten opzichte van 16 Euro-landen*
* Lagere cijfers wijzen op een toenemende concurrentiekracht.

Bron: Bundesbank.

se landen, waardoor Duitsland gestaag competitiviteit verloor ten opzichte van haar handelspartners (zie figuur 2). Het gevolg: 15 jaar geleden was Duitsland een duur en weinig competitief land. Daarnaast stond de regelgeving bekend als erg complex en weinig flexibel.

De economische groei bleef eveneens achter. In de jaren negentig groeide de Duitse economie gemiddeld met 1,6 procent, ongeveer één procentpunt beneden het eurogemiddelde. In de eerste jaren van de 21e eeuw viel deze groei nog verder terug. Ook op de arbeidsmarkt ging het van kwaad naar erger. Tussen 1997 en 2002 schommelde de werkloosheid tussen 9 en 12 procent, waarbij vooral ouderen en langdurig werklozen slecht aan de bak kwamen (OECD, 2009). De overheidstekorten in 2002 en 2003 lagen een heel stuk boven de grens van 3 procent, waarmee Duitsland het Europese stabiliteitspact met de voeten trad.

Kortom, stellen dat Duitsland vertrok van een weinig benijdenswaardige uitgangspositie, is een understatement. Een tiental jaren geleden werd het land nog vaak omschreven als de 'zieke man van Europa' die de groei van de hele euro-economie naar beneden haalde en niet langer in staat was om de rol van Europese locomotief op zich te nemen.⁴

⁴ Voor een kritische analyse verwijzen we naar Siebert, 2005 en Steingart, 2004.

2.3 Doortastende hervormingen

Zoals welbekend is dit niet langer het geval. Vanaf de tweede helft van de jaren 1990 werd het roer resoluut omgegooid en herstelde de Duitse concurrentiepositie zich gestaag (zie figuur 2). Ook in het voorbije decennium werd loonmatiging hoog in het vaandel gedragen.

Het Duits instituut voor de statistiek berekende onlangs dat binnen de OESO de brutolonen de afgelopen 10 jaar nergens zo traag stegen als in Duitsland. In reële termen (dus rekening houdend met de inflatie) stegen de lonen nauwelijks. Voor ons land betekent dit dat de Belgische loonkosten per eenheid product - dit zijn de loonkosten per werknemer gecorrigeerd voor productiviteitsverschillen - sinds 2000 meer dan 15 procent sneller zijn gestegen dan de Duitse. Waar de loonkosten per uur in 2009 in de Belgische industrie gemiddeld 38,5 euro bedroegen, was dit in Duitsland 34,6 euro, een verschil van 12,6 procent in ons nadeel.

Tegelijkertijd werden de lasten op arbeid teruggeschoefd (zie verder). De Duitsers lieten het echter niet bij pure loonmatiging. Hoewel de loonkosten in de private sector een cruciaal beleidsinstrument vormen voor internationale concurrentiestrijd, zijn ook andere factoren van belang. Enkele jaren na de invoering van de euro werd ook het kwalitatief luik van de arbeidsmarkt grondig aangepakt. In 2002 onderzocht

een commissie onder leiding van Peter Hartz de Duitse arbeidsmarkt.

De aanbevelingen van deze commissie resulteerden in een pakket hervormingen dat tussen 2002 en 2005 werd geïmplementeerd. Geconfronteerd met oplopende werkloosheidscijfers lanceerde de regering de zogenaamde 'Agenda 2010', een zeer ambitieus programma met als voornaamste doel de werkgelegenheidsgraad op te krikken. Een korte beschrijving van deze hervormingen werd opgenomen in kaderstuk op volgende pagina. Wat opvalt, is dat de centrumlinkse regering onder leiding van de sociaaldemocraat Gerhard Schröder een zeer verregaand programma heeft doorgevoerd. Vooral de beperking van de werkloosheidsuitkeringen op een moment van zeer hoge werkloosheid kreeg indertijd heel wat tegenkanting.

2.4 Verantwoordelijk sociaal overleg

Naast deze hervormingen van overheidswegen zorgden sociale onderhandelingen vaak voor een ommekeer in de arbeidsverhoudingen. Tijdens de vorige recessie, na het uiteenspaten van de internetzeepbel en de aanslagen van 11 september, werden in heel wat Duitse bedrijven sociale akkoorden afgesloten met het oog op behoud van werkgelegenheid. Daarbij zocht men op bedrijfsniveau uit hoe de werkgelegenheid zo goed mogelijk verzekerd kon worden en werden afspraken gemaakt over loonmatiging, arbeidsduurverlenging en flexibiliteit. Na de recessie ging men verder op de ingeslagen weg. Deze vorm van solidariteit op bedrijfsniveau verklaart mee waarom de Duitse industrie het afgelopen decennium tegelijk veel competitiever bleef dan bijvoorbeeld de Belgische en de industriële werkgelegenheid er veel beter op peil kon blijven dan in de rest van Europa.⁵

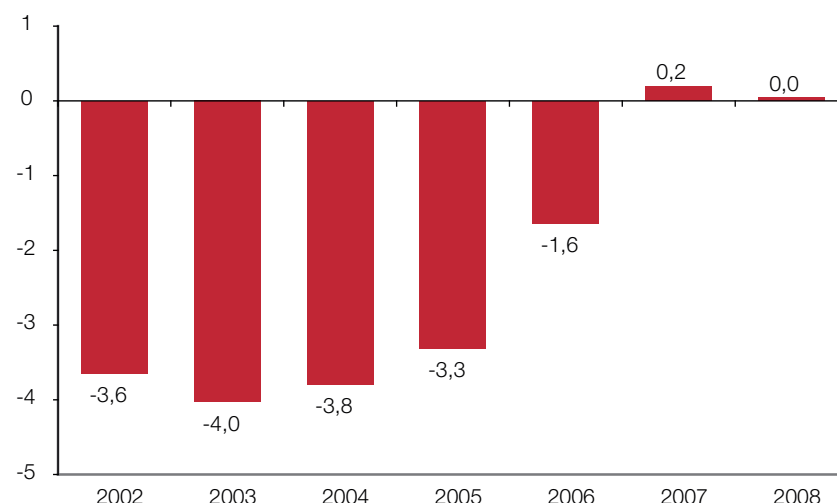
Ook tijdens de huidige recessie werd het Duits systeem van solidariteit verder versterkt. Zo werden er in veel ondernemingen en sectoren afspraken gemaakt rond flexibele arbeidstijden, wat zeer belangrijk is in conjunctuurgevoelige industriële sectoren. De arbeidsmarkt gaf,

⁵ Zie ook Noels, 2010.

grotendeels ten gevolge van de genomen maatregelen, nauwelijks een krimp toen de recessie in 2008 toesloeg. Hoewel de bedrijfswereld zwaar werd getroffen door de terugval in de wereldhandel, bleef de stijging van de werkloosheidsgraad beperkt. Getroffen ondernemingen kozen massaal voor maatregelen als arbeidsduurvermindering (bekend als *Kurzarbeit*), hierbij gesteund door de overheid.

2.5 Zuinige overheid

Ondanks de steun van de overheid bleef het overheidstekort in vergelijking met andere landen redelijk binnen de perken. Dit is mede te danken aan het feit dat de Duitse overheid de broeksriem al sedert vele jaren aanspant. De sanering van de overheidsfinanciën vormt een minder bekende maar zeker niet minder belangrijke factor binnen het Duitse succesverhaal. Tussen 2003 en 2008, jaren waarin de arbeidsmarkt sterk werd hervormd en

Figuur 3:

Begrotingssanering van 4 procentpunt van het BBP.

Bron: OESO.

loonmatiging centraal stond, verbeterde het Duitse begrotingssaldo met afgerond 4 procentpunten van het BBP. Doorheen kon men in 2008 opnieuw aanknopen met een begrotingsevenwicht (zie figuur

3). Het oplopende renteverschil tussen Duitsland en landen als Griekenland of Ierland (en in veel minder sterke mate ook België) heeft niet alleen te maken met de zwakte van laatstgenoemde lan-

De Duitse arbeidsmarkthervormingen in een notendop

Kort gesteld, hadden de Duitse arbeidsmarkthervormingen tot doel om werken aantrekkelijker te maken tegenover een situatie in werkloosheid.

In Duitsland is de zogenaamde Bundesagentur für Arbeit (een beetje vergelijkbaar met onze RVA) verantwoordelijk voor de uitbetaling van werkloosheidsuitkeringen. Dit in tegenstelling tot ons land, waar de vakbonden deze verantwoordelijkheid dragen. Sinds begin jaren 2000 schakelt de Bundesagentur für Arbeit veel meer middelen in voor jobbegeleiding, opleiding en hertewerkstelling. Zo worden er subsidies uitgereikt voor werklozen die een eigen zaak willen opstarten, wordt er gemeenschapswerk aangeboden voor hen die moeilijk een baan vinden in de reguliere arbeidsmarkt en bestaan er premies voor werkgevers die bepaalde doelgroepen tewerkstellen. Tot zover zijn de gelijkenissen met onze eigen aanpak, vooral in Vlaanderen met de VDAB, vrij groot. Het grote verschil zit hem vooral in het afdwingend karakter waarmee de aanpak in Duitsland wordt uitgevoerd.

Een ander groot verschil zit hem in de creatie van banen voor laaggeschoolden. Naast het feit dat de loonmatiging er automatisch voor zorgde dat deze jobs gemakkelijker konden worden behouden, werden er in Duitsland ook specifieke banen voor doelgroepen (vaak deeltijds) gecreëerd. Deze 'minibanen' leveren vaak een maandloon op van minder dan 400 euro en worden vrijgesteld van sociale bijdra-

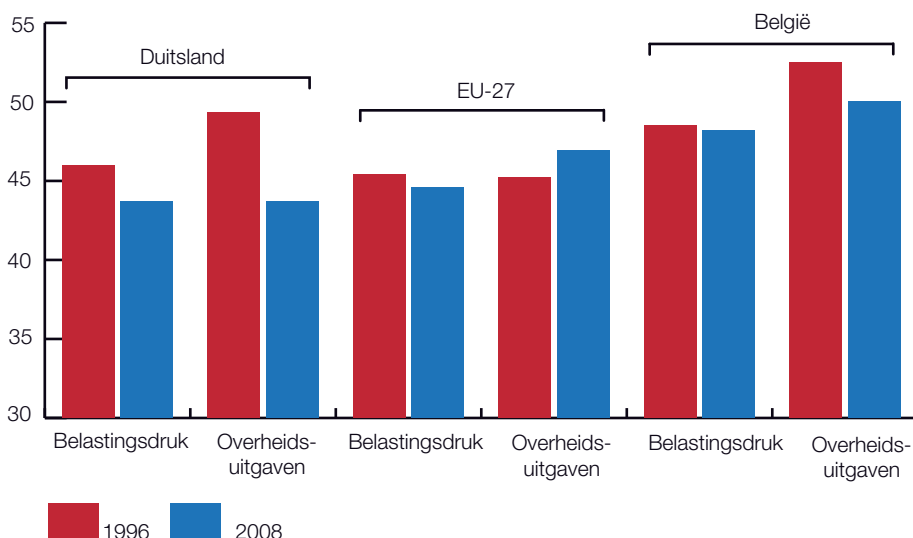
gen. Daarnaast zijn er de zogenaamde 'midibanen' met een maandloon van maximaal 800 euro, die eveneens grotendeels zijn vrijgesteld van sociale bijdragen. Bovenop deze ingrepen in de arbeidskosten werd ook de regelgeving voor contracten van bepaalde duur en uitzendarbeid fors versoepeld. Tot slot werd de ontslagprocedure vereenvoudigd en werd het pensioensysteem grondig hervormd (Eichhorst en Marx, 2009).

Dit alles leidde tot een groter aanbod van jobs, vooral voor relatief laaggeschoolden. Tegelijkertijd zorgde de Duitse regering er ook voor dat de vacatures vlotter werden ingevuld. De voorwaarden om in aanmerking te komen voor een werkloosheidsuitkering werden strenger gemaakt, waardoor het moeilijker werd om voorgestelde jobs te weigeren op straffe van intrekking van werkloosheidsuitkeringen. De werkloosheidsuitkeringen werden ook verlaagd. Vroeger kregen werklozen 60 tot 67 procent van hun laatste loon uitbetaald en dit voor een periode die kon oplopen tot 32 maanden (afhankelijk van leeftijd, gezinssituatie en dergelijke meer). Nadien viel dit bedrag terug tot ruim de helft van het laatste loon. Sinds Hartz IV is de periode teruggevallen tot 12 maanden (en maximaal 18 maanden voor 55-plussers) en veelal minder genereus (Ochel, 2005). Al deze maatregelen hadden tot gevolg dat Duitse werklozen veel meer redenen hadden om zich in te schakelen in de arbeidsmarkt, desnoods aan een relatief laag loon.

den, maar eveneens met het ongeschonden internationale vertrouwen in de Duitse overheidsfinanciën.

Wat dit alles nog opmerkelijker maakt, is dat de zonet beschreven overheids-sanering hand in hand ging met een afname van de totale belastingsdruk. Terwijl de overheid in 1996 nog bijna 46 procent van het nationale inkomen afroemde, ligt dit percentage 12 jaar later onder de 43,7 procent. Vooral bedrijfsbelastingen en belastingen op arbeid daalden over deze periode, terwijl belastingen op consumptie toenamen. Opnieuw weerspiegelt deze evolutie de Duitse nadruk op het creëren van werkgelegenheid (en, zo kunnen critici aanhalen, het negeren van de binnenlandse consumptie). Deze evolutie is binnen Europa uitzonderlijk. In zowel België als de eurozone is de globale belastingsdruk over dezelfde periode nauwelijks afgenomen (zie figuur 4). In België ligt het totale overheidsbeslag overigens nog een stuk hoger.

Dat de tekorten toch zijn afgebouwd, heeft alles te maken met een sterke daling van de overheidsuitgaven. Deze zijn tussen 1996 en 2008 met meer dan 5 procentpunten van het BBP teruggedrongen. Dit contrasteert opnieuw sterk met de rest van Europa, waar het gewicht van de overheidsuitgaven in

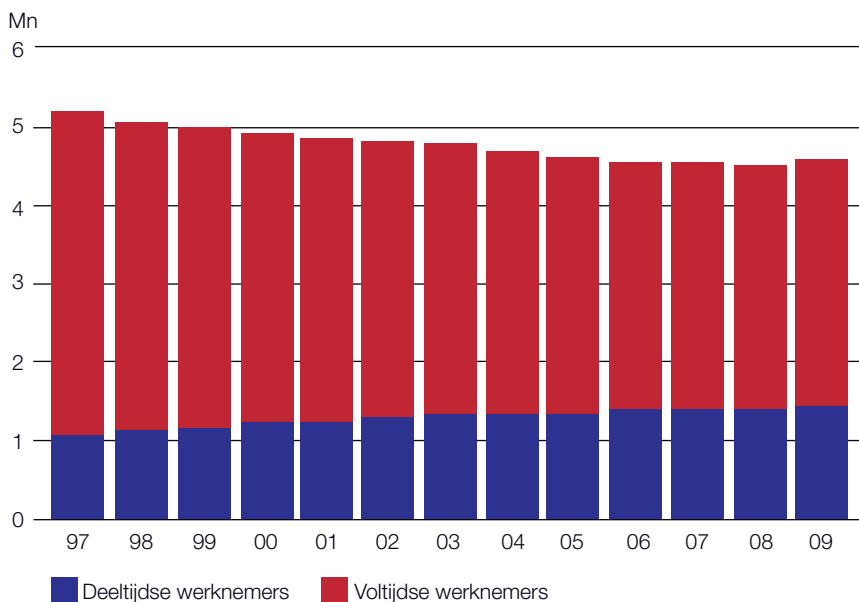
Figuur 4: De Duitse overheid: overheidsuitgaven en belastingsdruk (uitgedrukt in % van het BBP).
Bron: Eurostat.

diezelfde periode doorgaans is toegenomen. In eigen land zijn de uitgaven eveneens afgenomen, maar veel minder uitgesproken dan in Duitsland.

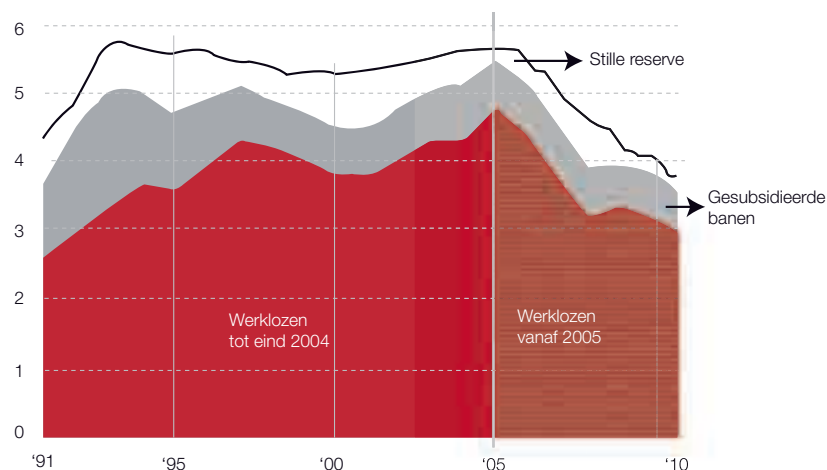
Het terugdringen van de Duitse overheidsuitgaven gebeurde in eerste instantie via een vermindering van de publieke tewerkstelling. In 1991, net na de eenmaking, werkten er nog 6,7 miljoen Duitsers voor de overheid. In 1997 was dit aantal al teruggelopen tot 5,1 miljoen

en in 2009 bedroeg het nog slechts 4,6 miljoen (zie figuur 5). Wat opvalt, is dat het aandeel deeltijdse jobs fors toenam gedurende deze periode (31 procent van alle ambtenaren in 2008 ten opzichte van 14 procent in 1991). Hierdoor wordt de afslanking van het overheidspersoneel nog onderschat. Dit wijst bovendien op een flexibilisering bij de overheid. Volgens cijfers van de OESO was de overheidstewerkstelling in Duitsland goed voor 10,4 procent van de totale tewerkstelling in 2005. Dit is afgerond 4 procentpunten onder het OESO-gemiddelde en bijna 7 procentpunten onder het aandeel in België. Hiermee bewijst Duitsland dat het terugdringen van de overheidstewerkstelling perfect combineerbaar is met een uitbreiding van de tewerkstelling in private sectoren. Meer nog, het aantal banen in de privé nam sneller toe dan de afname van de overheidstewerkstelling.

Ook op andere terreinen werd er gesnoeid. Zoals eerder gesteld, werden de werkloosheidsuitkeringen minder genereus. In lijn met de lage loongroei in de privésector namen ook pensioenen en ambtenarenlonen in slechts zeer beperkte mate toe. Verschillende pensioenhervormingen sinds 1992, zoals de verhoging van de pensioenleeftijd tot 67 jaar in 2007, hebben eveneens bijgedragen tot het budgettaire herstel.

Figuur 5: Tewerkstelling bij de overheid (in miljoenen per 30 juni).
Bron: Statistisches Bundesamt.

Figuur 6:

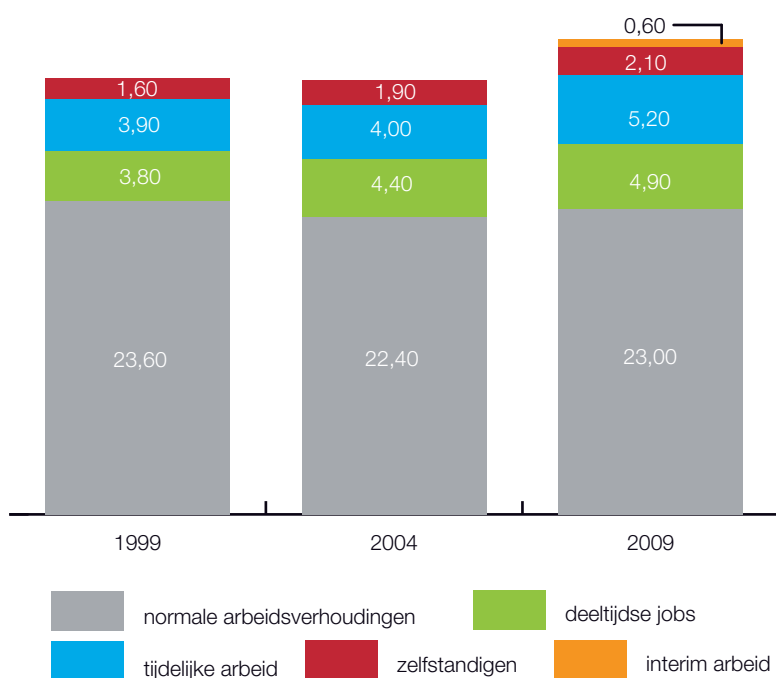
Werkloosheid daalt sterk na invoering Hartz IV.

Bron: IAQ.

Dit alles houdt in dat Duitsland zijn overheidsfinanciën op een relatief groei-vriendelijke manier heeft gesaneerd. Veel economisch onderzoek toont aan dat saneringen via overheidsuitgaven beduidend minder wegen op de economische groei, in tegenstelling tot saneringen via belastingsverhogingen.⁶ Maatregelen als een beperking van de werkloosheidsuitkeringen of het verhogen van de pensioenleeftijd tot 67 jaar

kunnen integendeel de economische groei op lange termijn stimuleren en het overheidstekort gelijktijdig terugdringen. Daarnaast groeit er een wetenschappelijke consensus dat belastingen op consumptie minder verstorend werken dan belastingen op arbeid. Op 1 januari 2007 heeft de Duitse regering het BTW-tarief opgetrokken van 16 naar 19 procent. Een deel van deze opbrengsten werd gebruikt om de sociale zekerheidsbijdragen te drukken, geheel conform de visie dat dit de economie ten goede komt (zie bijvoorbeeld OECD, 2007)

6 Zie bijvoorbeeld Alesina en Perotti voor een seminale bijdrage rond dit thema.

Figuur 7:

Het Duitse werkgelegenheidswonder.

Bron: IAQ.

Overigens, ook in de verdere toekomst is het Duitsland menens wat betreft het terugdringen van overheidstekorten. Ondanks het relatief beperkte tekort van 3,3 procent voor 2010 wil de regering voor een bedrag van ruim 80 miljard saneren in de komende 4 jaar. De budgetregels werden zelfs in de grondwet verankerd. Volgens deze nieuwe regels moet het structurele federale overheidstekort beperkt blijven tot 0,35 procent van het BBP, terwijl de deelstaten (Länder) helemaal geen deficits meer mogen optekenen.

3. Kritiek op het jobmirakel

Niet iedereen is overtuigd van het zogenaamde nieuwe jobwonder. Dat het Duitse officiële werkloosheidscijfer onder drie miljoen zou zakken, is volgens sommigen niets meer dan statistische 'spielerei'. Figuur 6 toont echter aan dat er wel degelijk sprake is van een reële daling van de werkloosheid, ook indien rekening wordt gehouden met verschillende definities en categorieën van niet actieve bevolkingsgroepen. Vanaf 2005 werd onder invloed van Hartz IV de nomenclatuur aangepast. De belangrijkste categorie omvat wat bij ons ook bekend staat als niet-werkende werkzoekenden die een werkloosheidsuitkering ontvangen (eerst onder de naam 'arbeitslosengeld I' en daarna omgevormd naar 'arbeitslosengeld II'). Dan zijn er de deelnemers aan allerlei tewerkstellingsprogramma's alsook een stille reserve die niet meer actief op zoek is naar een job. Zelfs indien je die laatste twee categorieën meetelt, blijft de daling van de werkloosheid in Duitsland sinds het invoeren van Hartz IV spectaculair.

Een tweede in Duitsland veel gehoorde bedenking is dat de werkloosheid daalt omdat de demografie nu al een negatieve invloed zou hebben op het aantal werkbekwame mensen. Maar ook deze vlieger gaat niet op. Mocht dit waar zijn, dan zou ook het aantal jobs evenredig moeten afnemen. Figuur 7 laat zien dat de werkgelegenheid de afgelopen jaren fors is toegenomen. Het Duits statistisch bureau verwacht zelfs dat eerstdaags de kaap van 40 miljoen jobs wordt geslecht.

Een meer fundamentele kritiek spitst zich voornamelijk toe op de sterke groei van laagbetaalde jobs. Onderzoek uit 2008 toont aan dat 5 procent van de werkende bevolking minder verdient dan 5 euro per uur. Dit bedrag ligt onder het minimumloon van de meeste Europese landen (Bosch en Weinkopf, 2008). Vooral werknemers met een vreemde nationaliteit zijn sterk vertegenwoordigd binnen deze categorie. Dat geldt ook voor de horeca- en de dienstensector alsook (zeer) kleine ondernemingen. Volgens sommigen staat het Duits jobwonder daarom gelijk met sociale dumping via extreem lage lonen en een lage sociale bescherming. We sommen vier redenen op waarom deze kritiek sterk genuanceerd moet worden.

1. Onderzoek van het *Institut Arbeit und Qualifikation* (IAQ) van de Universiteit van Duisburg-Essen toont aan dat in 2008 de gemiddelde anciënniteit bij een Duitse werkgever 10 jaar bedroeg. Dat is nog steeds dezelfde waarde als in 2000, 1995, 1990 of 1985. Zelfs in Oost-Duitsland is de gemiddelde anciënniteit ondertussen bijna opgelopen tot 10 jaar.
2. Cijfers van het IAQ geven aan dat het aandeel minder goed betaalde jobs de afgelopen 5 jaar is gedaald, meer bepaald van 20,3 naar 14,7 procent. Meer nog, daar waar het hoge aandeel van laagbetaalde jobs graag in verband wordt gebracht met de invoering van Hartz IV, blijkt dat de stijging van dit aandeel vooral plaatsvond in de periode 1998-2003, om nadien terug af te nemen. Sindsdien zijn de Duitse lonen minder sterk gestegen dan de Belgische, zonder evenwel aanleiding te geven tot meer '5-euro-jobs', eerder integendeel. Dit toont aan dat het jobmirakel niet verengd mag worden tot het creëren van laagbetaalde banen.
3. Daarnaast moet benadrukt worden dat deze functies erg vaak een deeltijds karakter hebben en gecombineerd worden met een andere job of een (werkloosheids)uitkering. Niet iedereen die aan lage lonen werkt, is met andere woorden veroordeeld tot de bedelstaf. Bovendien worden

de laagste brutolonen niet belast en vaak gesubsidieerd. In nettoterminen zijn de verschillen tussen deze jobs en onze minimumlonen minder uitgesproken dan in brutoterminen.

4. Tot slot zijn er de veel betere vooruitzichten voor langdurig werklozen sinds 2004, wat bewijst dat het jobwonder wijdverbreid is en niet enkel de beste kandidaten ten goede komt. In aantal daalde de categorie van de langdurig werklozen van 1,7 miljoen naar 933.000. De werkloosheidsgraad bij langdurig werklozen daalde in de recente economische heropleving zelfs sneller dan die voor kortstondige werklozen. Dat is een zeer ongewone ontwikkeling die wijst op een toch wel zeer specifieke dynamiek.

Hiermee is uiteraard niet alle kritiek op de lage lonen gepareerd. Men moet echter ook rekening houden met tal van bijkomende sociale voorzieningen voor lagere inkomens, alsook de positieve ervaringseffecten die nieuwe perspectieven bieden op een snel groeiende arbeidsmarkt.

Een laatste kritiek op de Duitse arbeidsmarkt betreft het gebruik van interimarbeid. Het is juist dat de Duitse bedrijven in de recente heropleving gretig gebruik maken van de meer flexibele regelgeving hieromtrent. Ongeveer de helft van de tijdens het afgelopen jaar nieuw gecreëerde jobs zouden uitzendcontracten betreffen, waardoor het aantal uitzendjobs snel oploopt tot 1 miljoen. Desondanks werkt nog steeds een zeer kleine minderheid van de 40 miljoen werkende Duitsers volgens het interimstatuut. Gezien de toenemende krapte op de arbeidsmarkt, valt ook aan te nemen dat vele tijdelijke contracten zullen worden omgezet naar vaste contracten met betere voorwaarden.

4. Geen zaligmakend verhaal

Het zou getuigen van weinig realiteitszin om het Duits economisch model zalig te verklaren. Het is op velerlei punten vatbaar voor verbetering. De vaak gehoorde kritiek op het gebrek aan interne vraag komt niet uit de lucht gevallen.

Als gevolg van de loonmatiging is de koopkracht van werknemers de jongste 10 jaar nauwelijks gestegen, wat weegt op de binnenlandse consumptie. De gemiddelde groeiprestaties van Duitsland lagen het voorbije decennium onder het gemiddelde van de eurozone, al was er sinds 2006 wel sprake van een inhaalbeweging. De sterke exportprestaties houden eveneens in dat het land kwetsbaar is voor internationale ontwikkelingen. Niet verwonderlijk leed Duitsland veel zwaarder onder de terugval van de internationale handel eind 2008.⁷

Een andere bedenking komt uit de Europese communautaire hoek. Het Duitse exportgedreven model rekent in zekere zin op de spijlucht van importerende landen. Nog steeds is de EU goed voor 72 procent van de Duitse export. Het is moeilijk voor te stellen dat alle Europese landen er in zullen slagen om een hun lopende rekening in evenwicht te brengen als de consumptie van de grootste economie achterblijft en de afhankelijkheid van de export niet vermindert. Al deze terechte kritieken gaan evenwel voorbij aan puike resultaten inzake tewerkstellingscreatie en maken al te gemakkelijk abstractie van het noodzakelijke uitziendproces dat de Duitse economie nodig had na de euforische periode van de hereniging. Er zijn overigens al indicaties dat de interne Duitse consumptie aan de beterhand is. Bovendien ontnemen deze kritiek de Duitsers geenszins het recht om hun industrieel exportmodel verder te ontwikkelen, ongeacht de mogelijke gevolgen voor de stabiliteit van de euro. Aangezien de Duitsers voorlopig niet van plan zijn om hun exportgeleid groeimodel te verlaten, doen haar handelspartners er goed aan hiermee rekening te houden.

5. België: aanhangwagen van de Duitse locomotief

Loonmatiging, toegenomen flexibiliteit op de arbeidsmarkt en verminderde belastingsdruk hebben samen met

⁷ Hierbij kan men de kanttekening maken dat de recente groeiprestaties even zeer aan een toegenomen binnenlandse consumptie te wijten zijn als aan een heroplevende export (zie ook *Statistisches Bundesamt*).

de traditionele Duitse troeven zoals de infrastructuur en de goed opgeleide bevolking tot een sterk ondernemersklimaat geleid. Volgens verschillende internationale enquêtes bij bedrijfsleiders is Duitsland momenteel zelfs het meest aantrekkelijke land om te investeren binnen Europa.⁸ Hoewel er kanttekeningen geplaatst kunnen worden, kan ons land toch een aantal lessen trekken uit de transformatie van de 'zieke economie van Europa' tot de groeimotor die Duitsland momenteel is.

Een eerste evident punt vormt de aangehouden loonmatiging, waardoor Duitsland zijn concurrentiekracht zag herstellen en zich heeft kunnen opwerken tot absolute koploper binnen Europa inzake export. We pleiten bij deze voor een strengere navolging van onze concurrentiële positie ten opzichte van Duitsland. Niet alleen het succesverhaal op zich, maar ook het belang van Duitsland voor onze eigen economie maakt dit land tot een absoluut ijkpunt bij alle sociale onderhandelingen. Rekening houdend met afzet en concurrentie op derde markten heeft de Duitse economie een belang van 20 procent in het Belgisch exportverhaal. De huidige bijdrage van de export tot onze economische groei hebben we mede te danken aan de snelle heropleving van de Duitse export, voor wie wijzelf optreden als toeleverancier in zogenaamde halffabrikaten.

Een tweede les is dat de lang volgehouden loonmatiging niet alleen vruchten afwerpt op het gebied van concurrentiekracht, maar dat dit vroeg of laat ook gevolgen heeft voor de tewerkstelling binnen exportgevoelige sectoren. Door bij loononderhandelingen consequent de voorkeur te geven aan jobcreatie boven loonstijgingen, heeft het land de werkloosheid spectaculair kunnen terugdringen. De industriële tewerkstelling kan al vele jaren vrijwel nergens zo goed standhouden als in Duitsland. Anno 2010 dient zich in eigen land dan ook een unieke opportuniteit aan. Onze tewerkstellingsgraad behoort tot de laagste van de OESO (62,8 procent tegenover 74,2 procent in Duitsland en 65,2 procent in de eurozone). Dat dit an-

ders kan, wordt bewezen door onze reactie op de financiële crisis. Ook bij ons werden in deze crisis tal van systemen voor deeltijdarbeid en tijdelijke werkloosheid ingevoerd, met als resultaat dat de werkgelegenheid slechts miniem daalde en zich inmiddels kon herstellen tot op het niveau van voor de crisis. Een evenwichtig sociaal akkoord, waarbij de nationaal onderhandelde loonnorm niet al te royaal is, zou een verdere impuls geven aan onze arbeidsmarkt. We hopen dan ook dat de sociale partners hun verantwoordelijk nemen en lering nemen uit de Duitse ervaring, zowel voor onze internationale concurrentiepositie als voor onze werkgelegenheidsgraad.

Ten derde toont het Duitse voorbeeld het belang aan van gezonde overheidsfinanciën. Ondanks de betere budgettaire uitgangspositie in 2009 nam Duitsland toch structurele maatregelen om het tekort verder terug te dringen. Duitsland vormt dan ook het levende bewijs dat saneringen kunnen rijmen met een groeiende economie, een sterk presterende arbeidsmarkt en een dalende belastingdruk. Een aantal Duitse maatregelen, zoals het in de tijd beperken van de werkloosheidsuitkeringen, het optrekken van de pensioenleeftijd en het snoeien in overheidspersoneel verdienen daarom aanbeveling, ook voor ons land.

Tot slot valt het grote belang van de Duitse industrie op. Een studie van Econopolis, in samenwerking met VKW en Unizo, toonde onlangs aan dat onze eigen industrie (maaksector) veel zwaardere klappen kreeg in vergelijking met andere ontwikkelde landen, terwijl Duitsland merkbaar beter presteerde. Dit weegt op onze exportmogelijkheden, onze R&D-uitgaven en ons economisch weefsel in de ruime zin van het woord. Laat Duitsland nu ook nog toevallig onze belangrijkste handelspartner zijn, die samen met ons in de eurozone vertoeft. Het moge duidelijk wezen dat we best twee keer nadenken voor we het Duits model op de korrel nemen.

Bibliografie

ALESINA, A., PEROTTI, R., (1996), Fiscal adjustments in OECD countries: Composition and macro-economic ef-

fects., NBER working paper nr. 5730, Cambridge: NBER.

BOSCH, G., WEINKOPF, C., (2008), Low-wage work in Germany., New York: Russell Sage Foundation.

DE GRAUWE, P., (1997), The Economics of Monetary Integration., Oxford: University Press.

EICHHORST, W., MARX, P., (2009), Reforming German labor market institutions: A dual path to flexibility., IZA Discussion Papers nr. 4100, Bonn: Institute for the Study of Labor.

JANSEN, H., (2005), Domestic gloom and export boom: A look at German competitiveness., Ecfm country focus, Volume 2, Issue 6, Brussel: European Commission Directorate General for Economic and Financial Affairs.

NOELS, G., (2010), De toekomst van onze industrie., Antwerpen: Econopolis in samenwerking met VKW en UNIZO.

OCHEL, W., (2005), Hartz IV – Welfare to work in Germany., CESifo DICE Report 2, München: CESifo GmbH.

OECD, (2007), Consumption taxes: The way of the future?, Policy Brief, October, Online at: www.oecd.org/dataoecd/45/6/39495382.pdf.

OECD, (2009), The political economy of reform: Lessons from pensions, product markets and labour markets in ten OECD countries., Paris: OESO, 1 september.

OECD, (2010), OECD Economic Surveys: Germany, Volume 2010/9, Online at: www.oecd.org/eco/surveys/germany

RAGNITZ, J., THUM, M., (2007), The empirical relevance of minimum wages for the low-wage sector in Germany., CESifo forum, vol. 8, issue 2, p. 35-37, München: Ifo Institute for Economic Research.

SIEBERT, H., (2005), The German Economy, beyond the social market, Princeton: University Press.

STEINGART, G., (2004), Deutschland, der Abstieg eines Superstars., München: Piper Verlag..

⁸ We verwijzen ondermeer naar surveys uitgevoerd door 'Ernst & Young' en 'The American Chamber of Commerce'.